
AUTOKEFALNA CRKVA CRNE GORE U DIPTIHU RUSKE I NOMOKANONU VASELJENSKE CRKVE

Vladimir Jovanović

The author, using various sources (first of all the Diptychs of the Russian Orthodox Church of 1851 and the Nomocanon of the Ecumenical Patriarchate of 1855) and rich literature, showed the true autocephaly of the Montenegrin Church until its abolition and the formation of the Autocephalous United Serbian Orthodox Church in 1922. In addition, the author deals with the modern practice of obtaining autocephaly.

Nomokanon¹, zbornik ili ustav pravilâ (kanonâ) apostolskih i svetih vaseljenskih i pomjesnih sabora, svetootačkih predanja, kao i onih državnih (carskih) zakona i propisa koji utiču na administrativno-upravnu organizaciju Istočno-pravoslavne crkve, opšti je ustav za sve pomjesne crkve, koje svoja osobena crkvena zakonodavstva uređuju u skladu s njim.

U slovenskim jezicima nomokanon je poznat pod nazivima *кормчій, крьмъчии, кормчая книга* (od grčke riječi *πηδάλιον* –

¹ (Νομοκάνων, grčki νόμος – zakon, ustav + κανών – kanon, pravilo)

krma, kormilo)², *krmčija* ili *zakonopravilo*. Sve verzije prijevoda krmčija slovenskih pravoslavnih naroda izvor imaju u nomokanonima koje je potvrdila isključivo Sveta i Velika Hristova Crkva – Vaseljenska patrijaršija. Sveti Jovan III Sholastik³, vaseljenski patrijarh 565–575. godine, sabrao je „Σύνταγμα κανόνων“⁴, prvi nomokanon sa 50 poglavlja; iz tih vremena je i nomokanon sa 87 poglavlja, nazvan „Collectio LXXXVII capitulorum“⁵, itd.

Najpoznatiji u novija vremena nomokanon, takođe potvrđen od Vaseljenske patrijaršije – i objavljen pod njezinom egidom – pečatan je u šest tomova 1852-1859. u Atini, obično u literaturi navođen pod konvencionalim nazivom: „Σύνταγμα“ („Sintagma“). Naslov u prijevodu glasi: „Ustav Božijih i sveštenih kanona Svetih Apostola, svetih vaseljenskih i pomjesnih sabora i svetootačkih predanja“.⁶

Po preciznosti, strukturi i obuhvatnosti, „Σύνταγμα“ je remek-djelo: dosad neprevaziđen nomokanon.⁷ Redaktori su dekan

² „Кормчая книга“, *Православная Энциклопедия*, XXXVIII, Moskva, 2015, str. 52.

³ (Πατριάρχης Ιωάννης Γ' Σχολαστικός)

⁴ („Ustav kanonâ“)

⁵ Up. (G) Voellus & H. Justellus, *Bibliotheca juris canonici veteris*, II, Pariz, 1661.

⁶ (Izvorno: „Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων των τε αγίων και πανευφήμων Αποστόλων, και των ιερών και οικουμενικών και τοπικών Συνόδων, και των κατά μέρος αγίων Πατέρων, / εκδοθέν, συν πλείσταις άλλαις την εκκλησιαστικήν κατάστασιν διεπούσαις διατάξεσι, μετά των αρχαίων εξηγητών, και διαφόρων αναγνωσμάτων, υπό Γ. Α. Ράλλη και Μ. Ποτλή, εγκρίσει της Αγίας και Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας“)

⁷ Nikodim Milaš, „Pravoslavno crkveno pravo. Po općim crkveno-pravnim izvorima i posebnim zakonskim naredbama koje važe u pojedinim avtokefalnim crkvama“, Mostar, 1902, str. 211-212: „Ova atinska Sintagma sastavlja najbolje i najkritičnije djelo, koje je do danas izdano po izvorima prava Pravoslavne

Univerziteta u Atini Georgios Ralis⁸ i prvi grčki profesor crkvenoga prava Mihail Potlis⁹ – dvojica ondašnjih najvećih pravnih autoriteta Kraljevine Grčke. Njihov rad, istaknuto je, blagoslovila je i odobrila Vaseljenska patrijaršija.¹⁰ Tokom objavljivanja tomova „Σύνταγμα“ vaseljenski patrijarsi su German IV¹¹ (1852–1953), Antim VI¹² (1853–1855) i Kiril VII¹³ (1855–1860).

„Σύνταγμα“ je poznata crnogorskim istraživačima crkvene istorije – među prvima, koliko mi je poznato, pominje je u svojim studijama dr Danilo Radojević, navodeći da je u njezinome V tomu iz 1855. objavljen svešteni diptih u koji je unijeta kao 9. po rangu naša pomjesna Crkva, pod nazivom: Autokefalna Mitropolija Crnogorska.¹⁴ U odnosnoj fusnoti o autokefaliji naše Crkve, Ralis i Potlis pišu: „Ovaj rang ima prema ruskome sintagmatu dok se kod Velike [Vaseljenske] crkve ne pominje. Nekad je bila područna arhiepiskopu pečkome“.¹⁵ Najraniji ruski sintagmat, meni poznat, jeste iz 1848. godine; ima ih i iz docnijih godina, a neke od tih sintagmata sam pronašao, o njima pisao i objavio njihove faksimile 2016. godine.¹⁶

crkve... Značaj njezin ne ograničava se na jednu pomjesnu crkvu, nego, po tačnoj opasci Binera, odnosno sadržaja svoga, ona ima značaj za svu Pravoslavnu crkvu, a sa strane punoće i kritičnosti, ona ima značaja za sav hrišćanski svijet”.

⁸ (Γεώργιος Α. Ράλλης, 1804–1883)

⁹ (Μιχαήλ Ποτλής, 1810–1863)

¹⁰ „Σύνταγμα...“, I–VI, Atina, 1852–1859, naslovne strane: „...Εγκρίσει της Αγίας και Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας...“

¹¹ (Γερμανός Δ')

¹² (Ανθίμος ΣΤ')

¹³ (Κύριλλος Ζ')

¹⁴ Danilo Radojević, „Crnogorsko-primorska mitropolija“, *Enciklopedija Jugoslavije*, III, Zagreb, 1984, str. 150.

¹⁵ „Σύνταγμα...“, V, Atina, 1855, str. 529.

¹⁶ Vladimir Jovanović, *Petar II Petrovic Njegoš, arhiepiskop i mitropolit, poglavar Crnogorske pravoslavne crkve (1830–1851)*, Cetinje, 2016, str. 309–422.

„Σύνταγμα“ se, po svemu sudeći, konkretno oslanja na taj ruski sintagmat iz 1848. godine, dakle, napravljen je za života arhiepiskopa i mitropolita Petra II Petrovića-Njegoša, poglavara Autokefalne Crnogorske Mitropolije – Crnogorske pravoslavne crkve. Izvorni naslov glasi: „Списокъ всѣхъ іараршескихъ каедръ въ Святой Восточной Церкви, за 1848 годъ, съ именами ихъ предстоятелей“ (u daljem tekstu: „Списокъ“).¹⁷ Objavljen je 1851. u glasilu Petrogradske duhovne akademije – časopisu „Христианское чтение“.¹⁸

Pravoslavni bogoslovski časopis „Христианское чтение“ ima impozantnu tradiciju. Utemeljen je, sa благословом Sv. Sinoda Ruske crkve, 1821. godine¹⁹, a na prijedlog, između ostalih, arhimandrita dr Grigorija Postnikova²⁰, rektora Petrogradske duhovne akademije, docnije mitropolita, a između 1856. i 1860. predstojatelja Sv. Sinoda Ruske crkve.²¹ Časopis je ukinut nakon Oktobarske revolucije, a obnovljen 1990–1991. godine. Rektor Petrogradske duhovne akademije od 1850. do 1857, dakle u nama interesantnome periodu, jeste akademik, episkop Makarije Bulgakov²², jedan od poznatijih ruskih teologa, takođe i glavni redaktor za „Христианское чтение“.²³ Predmetno izdanje časopisa „Христианское

¹⁷ U prijevodu: „Spisak svih jerarhijskih katedri u Svetoj Istočnoj Crkvi, za 1848. godinu, sa imenima njihovih predstojatelja“.

¹⁸ *Христианское чтение, издаваемое при Санктпетербургской Духовной Академіи на 1851 годъ*, Petrograd, 1851, str. 391–411.

¹⁹ *Энциклопедическій словарь Брокгауза и Ефрона*, XXXVIIa, Petrograd, 1903, str. 635.

²⁰ (Григорий Постников, 1784–1860)

²¹ „Григорий [Постников]“, *Православная энциклопедия*, XII, Moskva, 2006, str. 580–582.

²² (Макарий Булгаков, 1816–1882)

²³ *Энциклопедическій словарь Брокгауза и Ефрона*, XVIII, Petrograd, 1896, str. 397–398.

чение“, uključujući „Списокъ“, одобрио је Petrogradski komitet duhovne cenzure.²⁴

Dakle, podaci koje donosi „Списокъ“ odnose se na stanje za 1848. godinu. Ukupno је u njemu navedeno 10 tada postojećih помјесних autokefalnih crkava. Njihov redosljed је sljedeći:

- 1) Jerarhija Carigradska
- 2) Jerarhija Aleksandrijska
- 3) Jerarhija Antiohijska
- 4) Jerarhija Jerusalimska
- 5) Jerarhija Sveruska
- 6) Jerarhija Kipra
- 7) Jerarhija Crkve u Austrijskoj državi
- 8) Jerarhija Sinaja
- 9) Jerarhija Crne Gore
- 10) Jerarhija Grčke.

O Crkvi Crne Gore ruski „Списокъ“ objavljuje:

„IX. ИЕРАРХІЯ ЧЕРНОЙ ГОРЫ. Митрополитъ Скандеріи и Морскаго Берега, Архіепископъ Цетинскій, Экзархъ Священнаго Престола Пекскаго, Владыка Черногорскій и Бердскій, Петръ II Петровичъ Нѣгошъ“.²⁵

Uz Njegoša, kao poglavara Crkve Crne Gore, nabrojani су, sa punim titulama, svi drugi prvojerarsi Istočno-pravoslavne crkve, poglavari autokefalnih crkava: patrijarh Carigradske patrijaršije, Antim; patrijarh Aleksandrijske patrijaršije, Jerotej; patrijarh Antiohijske patrijaršije, Metodije; patrijarh Jerusalimske patrijaršije, Kiril; arhijereji Sv. Sinoda Ruske crkve; arhiepiskop

²⁴ *Христианское чтение...*, Petrograd, 1851, str. 2: „Санктпетербургскаго Комитета Духовной Цензуры печатать позволяется. Іюна 5 дня 1851 года. Цензоръ Архимандритъ Іоаннъ“.

²⁵ *Isto*, str. 408. U prijevodu: „IX. JERARHIJA CRNE GORE. Mitropolit Skenderije i Primorja, Arhiepiskop Cetinjski, Egzarh sveštenoga prijestola Pečkoga, Vladika Crnogorski i Brdski, Petar II Petrović Njegoš“.

Kiparske crkve Joanikije; arhiepiskop (patrijarh) Crkve u Austrijskoj državi (Karlovačke crkve), Josif; arhiepiskop Sinajske crkve, Konstantin; arhijereji Sv. Sinoda Grčke crkve.²⁶

Kao dodatak, „Списокъ“ objavljuje pregled sa opštom statistikom jerarhiја Istočno-pravoslavne crkve: „Общее обозрѣніе. Іерархіи Восточной церкви за 1850–1 годъ“.²⁷ Prema toj evidenciji: Jerarhija Carigradska je imala 136 katedri (od toga: 117 u Otomanskoj carevini; 11 u kneževinama pod turskim sizerenstvom, i to 4 u Vlaškoj, 3 u Moldaviji, 4 u Srbiji; van Otomanske carevine: 7 na Jonskim ostrvima, 1 u Veneciji); Jerarhija Aleksandrijska, 5 katedri; Jerarhija Antiohijska, 17 katedri; Jerarhija Jerusalimska, 14 katedri; Jerarhija Sveruska, 66 katedri; Jerarhija Kipra, 4 katedre; Jerarhija u Austrijskoj državi, 11 katedri; Jerarhija Sinaja, 1 katedru; Jerarhija Crne Gore, 1 katedru; Jerarhija Grčke, 24 katedre.²⁸

Identičan redosljed u diptihu pomjesnih autokefalnih crkava se nalazi u izdanju nomokanona „Σύνταγμα“ Vaseljenske patrijaršije iz 1855. godine. Pažnje vrijedna izmjena u odnosu na „Списокъ“ je u imenovanju Crkve (Jerarhije) Crne Gore, jer „Σύνταγμα“ navodi: Αυτοκέφαλος Μητρόπολις Μαυροβουνίου (Autokefalna Mitropolija Crnogorska).

Kako je štampanjem V toma nomokanona „Σύνταγμα“, dakle od 1855. godine, Autokefalna Mitropolija Crnogorska unijeta u diptih Vaseljenske patrijaršije – najkasnije od tada naša Crkva, što je najvažnije – liturgijski, smatra se u Carigradu za autokefalnu.

„Σύνταγμα“ Svete i Velike Hristove Crkve – Vaseljenske patrijaršije, iz 1855, za našu pomjesnu Crkvu donosi sljedeće podatke:

²⁶ Isto, str. 391–410.

²⁷ Isto, str. 411. U prijevodu: „Opšti pregled. Jerarhije Istočne crkve za 1850–1. godinu”.

²⁸ Isto.

„Θ. – ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ.

Ο Μητροπολίτης Σκανδερίας και Παραθαλασσίας, Αρχιεπίσκοπος Τσετνίας, Έξαρχος τού ιερού θρόνου Πεκίου, Δεσπότης (Βλαδίκας) Μαυροβουνίου και Βέρδης, κ. Πέτρος Πέτροβιτς“.²⁹

Ο vaseljenskome priznanju crnogorske autokefalije, najkasnije 1855, utvrdio sam, svjedoči i naslov poglavlja nomokanona „Σύνταγμα“ s diptihom Vaseljenske patrijaršije, koji glasi: „Τάξις των θρόνων της ὁρθόδοξου Ανατολικῆς Εκκλησίας, ὅπως σήμερον ἔχουσι“.³⁰

Još na dva mjesta „Σύνταγμα“ Vaseljenske patrijaršije notira Autokefalnu Mitropoliju Crnogorsku. U sadržaju V toma, tj. na popisu iz diptiha svih 10 ondašnjih autokefalnih crkava, po redosljedu, sa doslovnim nazivima, navode se:

- 1) Prijestoli trona Vaseljenske patrijaršije
- 2) Prijestoli trona Patrijaršije Aleksandrijske
- 3) Prijestoli trona Patrijaršije Antiohijske
- 4) Prijestoli trona Patrijaršije Jerusalimske
- 5) Prijestoli autokefalne Crkve Rusije
- 6) Prijestoli autokefalne Crkve Kipra
- 7) Prijestoli autokefalne Crkve u Austrijskoj carevini
- 8) Autokefalna Arhiepiskopija Sinaja
- 9) Autokefalna Mitropolija Crnogorska
- 10) Prijestoli autokefalne Crkve Grčke.³¹

²⁹ „Σύνταγμα...“, V, Atina, 1855, str. 529. U prijevodu: „9. – AUTOKEFALNA MITROPOLIJA CRNOGORSKA. Mitropolit Skenderijski i Primorski, Arhiepiskop Cetinjski, Egzarh sveštenoga prijestola Peći, Despotis (Vladika) Crnogorski i Brdski, g[ospodin] Petar Petrović“.

³⁰ *Isto*, str. 513. U prijevodu: „Spisak prijestolâ Istočno-pravoslavne crkve, prema sadašnjem stanju“.

³¹ *Isto*, Autokefalna Mitropolija Crnogorska na str. 637.

Istraživači su propuštali da uoče da „Σύνταγμα” našu autokefalnu Crkvu pominje i u registru VI toma iz 1859. godine: „θρόνους και τὰς αυτοκέφαλους Ικκλησίας Ῥωσσίας, Κύπρου, Αυστρίας, Σιναίου, Μαυροβουνίου, καὶ Ελλάδος τελούντων”.³²

Dakle, arhiepiskop i mitropolit Petar II Petrović-Njegoš (†1851), poglavar Autokefalne Crnogorske Mitropolije, unijet je 1855. u diptih Vaseljenske patrijaršije, jer se „Σύνταγμα” oslanja na stariji ruski sintagmat, vjerovatno pomenuti „Списокъ” sa podacima za 1848, tj. „Списокъ” – koji je priređen za Njegoševa života. U oba diptiha, koje objavljuju „Списокъ” i „Σύνταγμα”, navedene su ukupno četiri Njegoševe crkvene titule:

Mitropolit Skenderijski [Skadarski] i Primorski

Arhiepiskop Cetinjski

Egzarh sveštenoga prijestola Peći

Despotis (Vladika) Crnogorski i Brdski.

Kao „Egzarh sveštenoga prijestola Peći”³³, provjerljivo je, od crnogorskih vladika predstavljao ili potpisivao nije se doslovno niko – osim Vasilija Petrovića-Njegoša († mart 1766) i to u vrijeme kada je Crkva Crne Gore zaista nominalno potpadala pod samoupravnu Pečku arhiepiskopiju (trajno arondiranu septembra 1766).³⁴ Sačuvano je preko 1.700 pisama Njegoša,

³² „Σύνταγμα...“, VI, Atina, 1859, str. 559. U prijevodu: „Prijestoli i autokefalne crkve: Rusije, Kipra, Austrije, Sinaja, Crne Gore, takođe i Grčke”.

³³ Στέφανος Κομμητάς (& Γ. Χιωτου), „Επίτομος εκκλησιαστική ιστορία”, Τζάντε, 1861, str. 335-336. Ova starija crkvena istorija na grčkome jeziku takođe donosi napomenu o autokefaliji naše Crkve i tituli egzarha: „Episkop Crne Gore proglašen je autokefalnim sa titulom egzarha sveštenoga prijestola Peći kao i vladara Crne Gore i Brda”.

³⁴ Dimitrije Ruvarac, „O ukinuću Pećske patrijaršije i njenom nasleđu (3)“, *Srpski Sion*, br. 12, Sremski Karlovci, 1904, str. 328–329. Autor citira dokumenta, po kojima su titulu egzarha pečkih „patrijarha” (tačnije: arhiepiskopa) takođe nosili: i kao arhimandrit i kao vladika Jovan Đorđević, mitropolit

uključujući i neke crkvene okružnice: ni on se nikada nije tako potpisivao; uostalom, Peć će Njegoš u svojim pismima pomenuti samo jednom i to u vezi nabavke nekakva konja!³⁵

Egzarh³⁶ je izaslanik određen za izvjesni crkveni posao, privremena titula, a ne arhijerejski čin u koji se neko rukopolaže, ili trajno uzdiže. Međutim, titulacija „Egzarh svetoga prijestola Peći” upućuje na neke starije ruske sintagmate, možda iz druge polovine 18. vijeka, koji, moguće, svjedoče rusku službeno potvrđenu od 1766. obnovljenu autokefaliju Crkve Crne Gore³⁷; o takvim sintagmatima, uostalom, postoje ozbiljni tragovi...

Uporedimo li diptih nomokanona „Σύνταγμα” sa sadašnjim diptihom Vasiljenske patrijaršije, koji ima ukupno 15 pomjesnih crkava³⁸, uočavamo da sljedeće autokefalne crkve 1855. nijesu

karlovački; Jefrem Banjanin, vladika jegarski; arhimandrit niški Gregorije Drekalović; protosindel Atanasije Pećanin; jeromonah Mitrofan Popović; Isajia Đaković; Sofronije Podgoričanin; Vićentije Popović, etc. Drugim riječima, vladika Vasilije Petrović-Njegoš nikako nije bio jedini egzarh trona Peći.

³⁵ P. P. Njegoš, „Gabrijelu Ivačiću, 21. juna 1843. god“, „Pisma III (1843–1851)“, *Cjelokupna djela*, IX, Beograd, 1955, str. 51.

³⁶ (ἐξάρχος)

³⁷ К. Е. Скурат, *История Православных Поместных Церквей*, I, Moskva, 1994, str. 81, 82. Konstantin Jefimovič Skurat, crkveni istoričar, profesor emeritus Moskovske duhovne akademije, doktor bogoslovlja, navodi da je Ruska crkva, za arhipastirstva Petra I Petrovića-Njegoša, priznala crnogorsku autokefaliju: „С упразднением в 1766 году Печского Патриархата Черногорская Церковь была подчинена Константинополю, но только формально. Фактически же она управлялась независимо, как самостоятельно существовало и Черногорское государство. Во время управления Черногорской Церковью Митрополитом святым Петром I Святейший Синод Русской Православной Церкви признал эту Церковь автокефальной“.

³⁸ *Other Orthodox Churches* // Ecumenical Patriarchate of Constantinople, link: <https://www.ec-patr.org/dioceses.php?lang=en&id=99>

postojale: Srpska, Rumunska, Bugarska, Gruzijaska, Poljska, Albanska, Čeških zemalja i Slovačke, Ukrajinska – dakle, ukupno čak 8 crkava ili više od polovine iz sadašnjega diptiha su „mlađe“ od Autokefalne Mitropolije Crnogorske – Crnogorske pravoslavne crkve.

Takođe, nije bez značaja pomenuti da su 1855, liše četiri drevne patrijaršije Istoka (Vaseljenske, Aleksandrijske, Antiohijske, Jerusalimske), kao i Crkve Kipra, te Crkve Grčke - koja je 1850. dobila poseban tomos o autokefaliji – u diptih nomokanona „Σύνταγμα“ unijete 4 crkve koje nijesu dobile tomos o autokefaliji od Vaseljenske patrijaršije: Crkva Rusije, Crkva u Austrijskoj carevini (Karlovačka crkva), Arhiepiskopija Sinaja, Autokefalna Mitropolija Crnogorska. Kako su mogle biti autokefalne bez tomosa?

Iako je pravo na formiranje nove crkvene oblasti promjenom statusa neke kanonske jurisdikcije utemeljeno na odnosnim

Sadašnji diptih pomjesnih autokefalnih crkava Vaseljenske patrijaršije:

- 1) Vaseljenska patrijaršija
- 2) Patrijaršija Aleksandrije
- 3) Patrijaršija Antiohije
- 4) Patrijaršija Jerusalima
- 5) Patrijaršija Rusije
- 6) Patrijaršija Srbije
- 7) Patrijaršija Rumunije
- 8) Patrijaršija Bugarske
- 9) Patrijaršija Gruzije
- 10) Crkva Kipara
- 11) Crkva Grčke
- 12) Crkva Poljske
- 13) Crkva Albanije
- 14) Crkva Češke i Slovačke
- 15) Crkva Ukrajine.

kanonima³⁹, o postupku koji se mora sprovesti – kanoni ne govore ništa. To ostavlja prostor za savremena tumačenja, tačnije „tumačenja“, pogotovo iz Ruske pravoslavne crkve: da su za novu autokefaliju nadležne sve crkve, kroz postupak njihova izjašnjavanja, tj. konsensualnu saglasnost koja obavezno mora prethoditi konačnoj odluci Vaseljenske patrijaršije; drugim riječima, tvrdi se, ustrojavanje neke autokefalne crkve ne može se zasnivati na unilateralnoj odluci Carigrada – kako je 2019. učinjeno i na primjeru nove Pravoslavne crkve Ukrajine.

Međutim, Vaseljenska patrijaršija nema samo kanonski priznati rang prve u diptihu, nego i „prvijenstvo u časti“, što je formulacija koja laike može dovesti u zabludu da se radi o ceremonijalnoj odrednici bez konkretnih prerogativa. „Prvijenstvo u časti“ je priznato odlukama vaseljenskih sabora – najveće ovozemaljske zakonodavne vlasti u Istočno-pravoslavnoj crkvi: katedra u *Novome Rimu* – Carigradu⁴⁰, stekla je poziciju prvijenstva, do tada priznavanu samo katedrali u Rimu.⁴¹

Ovlašćenja po osnovu „prvijenstva u časti“ su konkretna. Vaseljenski Patrijarh jedini ima prerogativ da saziva svepravoslavna savjetovanja ili sabore. Vaseljenska patrijaršija prima i u konačnoj instanci, tokom postupka pod nazivom *ekli-ton*⁴², odlučuje o žalbama (apelacijama) sveštenstva protiv

³⁹ Halk. 17, Trul. 38; up. Zonara i Valsamon, „Σύνταγμα...“, II, Atina, 1852.

⁴⁰ Titula Vaseljenskoga Patrijarha glasi: Njegova Božanstvena Svesvetost Arhiepiskop Konstantinopolja - Novoga Rima i Vaseljenski Patrijarh (Ἡ Αὐτοῦ Θειοτάτη Παναγιότης, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης).

⁴¹ Mitropolit pergamski Jovan, „Vaseljenska patrijaršija i njen odnos sa ostalim pravoslavnim crkvama“, *Teološki pogledi*, br. 1-4, Beograd, 1998, str. 62.

⁴² (ἐκκλήτου)

kojeg su njihove matične crkve donijele osuđujuće presude; takođe, ima pravo da rukopolaže episkope na prostorima izvan jurisdikcijâ drugih autokefalnih crkava (nadležnost nad „pravoslavnom dijasporom”), itd. Ali, i za nas u Crnoj Gori je svakako najvažnija implikacija „prvijenstva u časti” Vaseljenske patrijaršije njezino pravo priznanja ili dodjeljivanja crkvene samostalnosti – autokefalije.

Identičan postupak izdavanja tomosa o autokefaliji Pravoslavne crkve Ukrajine iz 2019. se primjenjuje od 1850. godine. Vaseljenska patrijaršija, bez traženja prethodne saglasnosti drugih pomjesnih crkava, 1850. je dodijelila autokefaliju novoustrojenoj Grčkoj crkvi – taj tomos je objavljen i u nomokanonu „Σύνταγμα”⁴³. Od tada, Vaseljenska patrijaršija, po prethodnim, isključivo njoj podnijetim molbama, unilateralnim izdavanjem tomosâ je priznala autokefalije: Srpskoj (1879, 1922), Rumunskoj (1885), Poljskoj (1924), Albanskoj (1937), Bugarskoj (1945), Gruzijскоj crkvi (1990), Crkvi čeških zemalja i Slovačke (1998) i Pravoslavnoj crkvi Ukrajine (2019).

Primjena kanona zasniva se i na običaju; a običaj je istočnik crkvenoga prava, jednak kanonima.⁴⁴ Drugim riječima, iako kanoni ne preciziraju postupak dodjeljivanja autokefalije, uspostavljen je od 1850. crkveno-pravni običaj da to tomosom unilateralno rješava Vaseljenska patrijaršija (njezin Sinod, na čelu s Patrijarhom).

⁴³ „Σύνταγμα...“, V, 1855, Atina, str. 177-185.

⁴⁴ Sveti Vasilije Veiliki: „I tako, prvo, i pritom najglavnije u ovim djelima da pazimo, to je zadržati u nas običaj, koji ima silu zakona...” (87. pravilo); „Od dogmi i propovijedi u Crkvi sačuvanih, neke su od pisanih uputstava, a neke smo primili apostolskim predanjem, po prejemstvu tajinstva, i obje imaju silu blagočestija“ (91. pravilo). O značaju običajnoga prava u Istočno-pravoslavnoj crkvi: N. Milaš, *n.d.*, str. 50-53.

Od postojećih 15 crkava, koje se smatraju kanonskim, Vaseljenska patrijaršija je, dakle, unilateralne tolose o autokefaliji od 1850. do 2019. dodijelila za većinu tj. ukupno 9 postojećih crkava. Autokefalni statusi drevnih patrijaršija Istoka – Vaseljenske, Aleksandrijske, Antiohijske i Jerusalimske, kao i Kiparske crkve (arhiepiskopije), potvrđeni su još vasseljenskim saborima (posljednji, VII Vasseljenski sabor, održan je 787. godine).⁴⁵

Ruska crkva, rekoh, nema tomos o autokefaliji. Rusi su 1448. samoproglasili autokefaliju, koju Carigrad, pod čijom su jurisdikcijom bili, dugo nije priznavao. Međutim, od 1590. kada je, na zahtjev cara Fjodora I⁴⁶, moskovski arhiepiskop odlukom četvorice patrijarha Istoka uzdignut u rang patrijarha, smatra se da Ruska crkva ima kanonsku autokefaliju.⁴⁷ U kontekstu prezentnih sporova između Carigrada i Moskve, iniciranih ukrajinskom autokefalijom, činjenicu da Ruska crkva nema tomos o autokefaliji navode iz jerarhije Vasseljenske patrijaršije, poput arhiepiskopa Jova Geče: „Ako razmotrimo istoriju Pravoslavne crkve u Rusiji, vidimo da je njezina autokefalija samoproglašena 1448. godine, kada je mitropolit Jona izabran u Moskvi samostalno, bez dozvole Vasseljenske patrijaršije. Zanimljivo je naglasiti da Pravoslavnoj crkvi u Rusiji tomos o autokefaliji nikada nije izdat“⁴⁸; itd.

⁴⁵ Isto, str. 326.

⁴⁶ (Фёдор I Иванович, 1557-1598)

⁴⁷ Владислав Цыпин, *Курс церковного права: учебное пособие*, Klin, str. 322.

⁴⁸ *Российская автокефалия самопровозглашена и не имеет томоса, - епископ Вселенского патриархата Иов Геча*, link: https://censor.net.ua/news/3149479/rossiyiskaya_avtokefaliya_samoprovozglashena_i_ne_imeet_tomosa_episkop_vselenskogo_patriarhata_iov_gecha

Dakle, tomosi o autokefaliji, kakve mi danas poznajemo, Vaseljenska patrijaršija izdaje tek od 1850. godine, kada je dodijeljen Grčkoj crkvi koja je, *nota bene*, 1833. samovoljno, bez saglasnosti katedre u Carigradu, proroglasila autokefaliju.⁴⁹ Svaka, od te godine ustrojena, nova opštepriznata pomjesna crkva – gore sam ih nabrojao – dobila je poseban vaseljenski tomos i tek onda su se njihovi predstojatelji pominjali u diptihu.

Odgovor zbog čega Autokefalna Crnogorska Mitropolija – Crnogorska pravoslavna crkva nema poseban tomos je u diptihu nomokanona „Σύνταγμα“: naša Crkva po redosljedu je na 9. mjestu, ispred Grčke crkve koja je na 10. mjestu, tj. Crnogorska crkva „starija“ je od Grčke – vaseljenski priznata crnogorska autokefalija datira prije 1850. godine.⁵⁰ U izdanju jedne ruske

⁴⁹ N. Milaš, *n.d.*, str. 154-155: „Poslije osnivanja države, prvi akt koji se ticao uredbe crkvene, bio je ustrojstveni ustav Svetoga Sinoda u Kraljevini Grčkoj od 23. jula 1833. godine... [Ali] nije još bilo riješeno pitanje o samostalnosti Crkve u Kraljevini prema Carigradskoj patrijaršiji. Ovo se dogodilo tek 1850. kad je izdan bio u Carigradu odnosni sinodski list u pogledu Crkve u grčkoj kraljevini”.

⁵⁰ V. Jovanović, „O tvrdnji da je Petar II slijedio primjer crkvenoga raskola među Grcima“, *n.d.*, str. 197-204. Nakon stvaranja nezavisne Kraljevine Grčke, Crkva u Grčkoj iz sastava Vaseljenske patrijaršije se, dakle, izdvojila jednostrano. S tim u vezi, pronašao sam jedno netačno rusko tumačenje iz 1866, objavljeno u časopisu *Отечественныя записки* (Petrograd, str. 94). Primjer grčkoga „raskola“, tvrdi se, slijedile su Crnogorska pravoslavna crkva, takođe i Kiparska i Rumunska, na sljedeći način: „Еще в 1833 году, греческое правительство объявило православную греко-восточную церковь независимой, въ прѣделахъ Греческаго Королевства, отъ всякой иноземной власти. Церкви кипрская, черногорская, а потомъ и румынская послѣдовали этому примѣру“. Međutim, historiografija ne poznaje ni jedan dokument da su sveti oci Vaseljenske patrijaršije sumnjičili ili optužili naše arhipastire i jerarhiju crnogorsku za raskol ili apostaziju; niti su ih pozivali da se „okanu“ autokefalije ili „vrate u kanonski poredak“. Drugim

univerzalne enciklopedije iz 1913, pronašao sam lijepo saopšten upravo takav hronološki poredak: „Ранѣ всѣхъ стала автокефальной черногорская церковь (съ 1766 г.), затѣмъ греческая (со времени приобрѣтенія Греціей политической независимости, именно съ 1833 г.)...“⁵¹

Crnogorska, kao i Ruska, Crkva u Austrijskoj carevini i Sinajska crkva, koje su, sticajem različitih okolnosti, svaka na svoj način, prije 1850. ustrojile i u praksi potvrdile svoje autokefalne jerarhije, potpuno nezavisne od Vaseljenske patrijaršije – niti su tražile, niti su im nuđeni tomosi o autokefaliji od Carigrada. Upravo na temelju crkveno-običajnoga prava od Vaseljenske patrijaršije one su prepoznate kao autokefalne, ne dodjeljivanjem posebnoga tomosa, nego priznanjem njihova faktičkoga statusa crkvene nezavisnosti putem unošenja u sveštenu diptih.

To su u vremena ondašnja, do 1850. godine, jedini mjerodavni kriterijumi i prihvaćeni postupak priznanja autokefalija. Sa Crnogorskom crkvom je to možda išlo sporije, ne iz razloga crkvenih, nego iz razloga što je Otomanska carevina, čiju je i vanjsku politiku iz poznatih razloga Vaseljenska patrijaršija morala makar nevoljno slijediti, sve do priznanja crnogorske državne nezavisnosti 1878. polagala pravo na slobodnu Crnu Goru...⁵²

riječima, ne postoji nikakav poznati historiografski izvor da je Vaseljenska patrijaršija, od 1766. do 1922, na bilo koji način, relativizovala ili osporila autokefaliju naše Crkve.

⁵¹ *Энциклопедическій словарь Товарищества А. Гранатъ и К^о*, XVII, Moskva, 1913, str. 289. U prijevodu: „Prije svih je postala autokefalna Crnogorska crkva (od 1766), zatim Grčka (od vremena sticanja nezavisnosti Grčke, od 1833)...“

⁵² V. Jovanović, „II. Na tronu crkvenome – od rasoforma do arhimandrita // Prezviter“, *n.d.*, str. 64–71. Ipak, imamo nepobitno svjedočanstvo da je Vaseljenska patrijaršija i prije 1855. stupila u neposredno liturgijsko i kanonsko opštenje sa našom autokefalnom Crkvom. Po upokojenju Petra I

Nakon arondacije Pečke arhiepiskopije 1766, naša Crkva je obnovila svoju 1485. zasnovanu *sui generis* autokefaliju. U kodeksu (protokolu) Vaseljenske patrijaršije za 1766, dakle u godini u kojoj je ukinuta Pečka arhiepiskopija, Crkva u Crnoj Gori nije upisana kao podvlasna – crnogorski prvojerarh, mitropolitska katedra na Cetinju, jerarhija ili vjerni narod Crne Gore ne pominju se u spisku „подчинѣнія пастве Ипекске нашему светому вселенскому престолу“.⁵³ Među 112 crkvenih entiteta podvlasnih Vaseljenskoj patrijaršiji u njezinome katalogu iz 1797–1798. godine ne pominje se Crna Gora.⁵⁴ Jer, kako je nesumnjivo zabilježeno 1873. u Crnoj Gori, „Carigradskom Patrijarhu niti je kad što davala Crnogorska crkva, niti sada daje, niti joj je ko što u tome iskao, niti ište“.⁵⁵ I starija srpska historiografija navodi da „Crnogorska mitropolija nije bila podvlašćena Carigradskoj

Petrovića-Njegoša († 1830), a zbog nepostojanja u slobodnoj Crnoj Gori arhijereja koji je po pravilima Crkve jedini ovlašćen da rukopolaže prezvitere (sveštenike), do 31. januara 1831. u crkvi Uspenija Sv. Bogorodice Manastira Kom – grobnici dijela dinastije Crnojevića, iz kojih je i Gospodar Ivan Crnojević, osnivač katedre autokefalne Mitropolije na Cetinju – Njegoša, tada rasofoza-monaha Radivoja-Rada, na zahtjev Crnogoraca, za jerodakona, te prezvitera (jeromonaha) rukopoloži i u arhimandrita proizvede Ananije, arhijerej Vaseljenske patrijaršije iz Prizrena.

⁵³ Дрь Я[нко] Шафарикъ, „Грађа за србску историю“, *Гласникъ Друштва србске словесности*, br. 7, Београд, 1855, str. 174.

⁵⁴ И. И. Соколовъ, *Константинопольская церковь въ XIX вѣкъ*, I, Петроград, 1904, str. 144–148 („СХХХIV. Каталогъ митрополій, епископій, ставропигіальныхъ монастырей и экзархій, подчинныхъ вселенскому патриаршему престолу. К. П. А., X, β'η'//Приложенія – ТА НЕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ. Матеріалы для исторіи константинопольской церкви XIX вѣка“).

⁵⁵ Baltazar Bogišić, *Pravni obiçaji u Crnoj Gori, Hercegovini i Istočnoj Albaniji*, Titograd, 1984, str. 239.

patrijaršiji“⁵⁶; ili, „Carigradska patrijaršija nije pretendovala nad Crnogorskom crkvom, držeći se kanoničkog pravila da crkvene granice jedne nezavisne države nemaju ulaziti u granice druge nezavisne države“⁵⁷.

Jedno vrijeme egzarh Vaseljenskoga Patrijarha, mitropolit mesembrijski Vaseljenske patrijaršije Emanuil Karpatis (1888–1972)⁵⁸, objaviće 1939. ovu napomenu: „Međutim, od 1766. godine, kada je Pečka arhiepiskopija ukinuta, Crnogorci su imali faktičku crkvenu – nezavisnost. Zvanično je priznata za autokefalnu Crkva Crne Gore tek 1882. godine“.⁵⁹

Napomena o *ozvaničenju* priznanja crnogorske autokefalije 1882. od strane Vaseljenske patrijaršije je logična – jer u to vrijeme, tj. neposredno nakon Veljega rata (1876–1878), Otomanska carevina priznaje nezavisnost Knjaževine Crne Gore i uspostavljaju se diplomatski odnosi. Knjaz Nikola I Petrović-Njegoš 1883. gostuje u Carigradu, ne samo kod Sultana, nego i na Fanaru – kod vaseljenskoga patrijarha Joakima III⁶⁰ i Svetoga Sinoda Vaseljenske patrijaršije.⁶¹ Knjaz je imao susret i sa vaseljenskim patrijarhom Konstantinom V⁶² i arhijerejima njegova Sinoda, kada 1899.

⁵⁶ Radoslav M. Grujić, „Crnogorska mitropolija“, *Narodna enciklopedija srpskohrvatsko-slovenačka*, IV, Zagreb, 1929, str. 923.

⁵⁷ Živko M. Marinković, Jevrem Igumanović, *Istorija opšte hrišćanske i Srpske pravoslavne crkve*, Beograd, 1935, str. 131.

⁵⁸ (Ο Σεβασμιώτατος Μητροπολίτης Μεσημβρίας κυρός Εμμανουήλ, Οικουμενικό Πατριαρχείο)

⁵⁹ Εμμανουήλ Ι. Καρπάθιου, *Ιστορία της Εκκλησίας από της εποχής των Αγίων Αποστόλων μέχρι των καθ' ημάς χρόνων*, Atina, 1939, str. 167.

⁶⁰ (Ιωακείμ Γ', 1834–1912)

⁶¹ „S puta Nj. Visočanstva Knjaza“, *Glas Crnogorca*, XII, br. 36, Cetinje, 1883, str. 1.

⁶² (Κωνσταντίνος Ε', 1833–1914)

drugi put pohodi Carigrad.⁶³

Vaseljska i Crnogorska crkva su svoje kanonske i liturgijske veze potvrdile i razmjenom okružnica, epistola, encikli...⁶⁴ U tomosu za novoformiranu Autokefalnu ujedinjenu srpsku pravoslavnu crkvu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca od 19. februara 1922. Vaseljenska patrijaršija autokefalnu Crnogorsku crkvu u svojim zvaničnim aktima posljednji put pominje⁶⁵.

Istorijski osnovi autokefalije naše pomjesne Crkve, potvrđeni prvoklasnim aktom o njezinome kanonskome i liturgijskome priznanju kakav je nomonakon „Σύνταγμα“ Vaseljenske patrijaršije, ili „Списокъ“ Ruske crkve, kao i nepregledan broj drugih provjerljivih dokumenata i izvora, imaće u izvjesnoj mjeri ulogu u perspektivi rješavanja crkvenoga pitanja u Crnoj Gori.⁶⁶

⁶³ „S puta njihovijeh visočanstava“, *Glas Crnogorca*, XXVIII, br. 37, Cetinje, 1899, str. 1–2.

⁶⁴ Up. Vladimir Jovanović, *Crnogorska pravoslavna crkva i Vaseljena (1766–1925)*, Podgorica, 2014, str. 241–269 („Poslanice Carigradske patrijaršije autokefalnim crkvama. Odgovori Crnogorske pravoslavne crkve“).

⁶⁵ Πατριαρχικός καὶ Συνδικός Τόμος. Περί χειραφετήσεως τῶν εἰς τὴν Σερβικὴν Ἐκκλησίαν περιελθουσῶν. Μητροπόλεων τοῦ Οἴκ. Θρόνου καὶ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς γενομένης Ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. † ΜΕΛΕΤΙΟΣ ΕΛΕΩΔΙ ΘΕΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕΑΣ ΡΩΜΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ. Autokefalna Crnogorska crkva se pominje dva puta: „... Αὐτοκέφαλοι Ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι τοῦ Καρλοβιτίσιου καὶ Μαυροβουνίου... Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν τῆς Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου...“

⁶⁶ V. Jovanović, *Petar II Petrovic Njegoš, arhiepiskop i mitropolit...*, str. 313–319. Amfilohije Radović, mitropolit crnogorsko-primorski Srpske crkve, sa blagoslovom patrijarha srpskoga Pavla Stojčevića, 10. juna 1992. piše Sv. arhijerejskom saboru i patrijarhu Ruske crkve Aleksiju II: „Naša smjernost, poslije nedavna ličnoga susreta sa Njegovom Svetošću, obraća se hitnom molbom sa blagoslovom našega svetoga patrijarha Pavla, da donesete rješenje o

S tim u vezi, neke komparacije se mogu povući između Gruzijske i Crnogorske pravoslavne crkve. Za Gruzijsku crkvu postoji samo pretpostavka, ali ne i provjerljiv (konkretan) izvor, da je, tvrdi se, 486. godine dobila autokefaliju. Tu pretpostavku, kroz formulaciju „λέγεται“ („kaže se“ ili „rečeno je“)⁶⁷, pominje krajem 12. vijeka Teodor Valsamon⁶⁸, patrijarh antiohijski i čuveni kanonista, čije spise, naravno, objavljuje i „Σύνταγμα“.

Po predanju, u drevnu Iveriju (Gruzija) su otišli apostoli Andrej Prvozvani, Simon Kananit, Matej Jevanđelista i Juda Tadej. U 4. vijeku Iverijska crkva je jurisdikcija Apostolske katetre Antiohije i svi episkopi su posvećeni u Antiohiji prije nego su poslani u Iveriju.⁶⁹ Patrijarh Antiohije Petar⁷⁰ uzdigao je

nekanonskome i pogrešnome unosu u diptih Ruske pravoslavne crkve 1850-ih godina Crnogorske mitropolije kao autokefalne Crkve i postojeće u diptihu opovrgnete, zato što okolnosti u našoj Svetoj Srpskoj pravoslavnoj crkvi pokazuju da postoje tendencije raskola u Crnoj Gori. Pripadnici autokefalije tzv. Crnogorske crkve pozivaju se na diptih iz 1850-ih Ruske crkve na osnovu kojega su unijeli u Sintagmu svetih kanona (Ralis i Potlis) naziv ‘Autokefalna Crnogorska Mitropolija’ (1856) među ostale autokefalne crkve...’. Odgovor Ruske crkve, adresiran na patrijarha srpskoga i Sv arhijerejski sabor Srpske crkve od 13. novembra 1992. potpisuje mitropolit smolenski i kalinjingradski i predsjednik Odjeljenja vanjskih poslova Moskovske patrijaršije Kiril Gundjajev (sadašnji patrijarh). U njemu se veli: „...mi ne raspolazemo bilo kakvim dokumentima, koji bi svjedočili o tome da su se cetinjski episkopi bilo kada priznavali sa svojstvom predstojatelja autokefalne pomjesne Crkve...“

⁶⁷ „Σύνταγμα...“, II, Atina, 1852, str. 172. Up. Davit Chikvaidze, „Tomos recognizing and adopting the autocephaly of the Holy Orthodox Church of Georgia“. Kvalifikovani prijevod na engleski: „it is said“, link:

https://www.academia.edu/11563379/Tomos_of_the_Ecumenical_Patriarchate

⁶⁸ (Θεόδωρος Βαλσαμῶν, oko 1140 – † poslije 1199)

⁶⁹ Tamara Grdzeldize, „The Patriarchal Orthodox Church of Georgia“, *The Encyclopedia of Eastern Orthodox Christianity*, I, Oksford, 2011, str. 272.

⁷⁰ (Πέτρος Κναφεύς [Γναφεύς], patrijarh 471–488)

486. godine episkopa Mcketa (drevne iverijske prijestonice) u čin katolikosa⁷¹ Iverije, uz odobrenje ili na podsticaj vizantijskoga cara. Međutim, Iverija je, tvrdi se, ostala podređena Antiohijskoj crkvi; katolikos je mogao imenovati lokalne episkope, ali ih je morao potvrditi Sinod Antiohijske crkve.⁷² Godine 1010. katolikosu Iverije je priznato dostojanstvo patrijarha (katolikosa-patrijarha cijele Gruzije). U novijoj historiji, Gruziju je 1801. anektirala Ruska carevina, a Gruzijaska crkva je 1811. nasilno „prisajedinjena“ Ruskoj crkvi.⁷³ Rusi su odbijali gruzijske zahtjeve da im se povрати crkvena samostalnost.⁷⁴

Nakon svrgavanja cara Rusije u martu 1917. episkopi Gruzije jednostrano su objavili autokefaliju Gruzijske crkve, što nije prihvatila ni Ruska ni bilo koja druga pomjesna crkva; invazijom Crvene armije 1921. i uništenjem proklamovane nezavisnosti

⁷¹ (καθολικός)

⁷² T. Grdzelidze, *n.d.*, str. 273.

⁷³ Stephen H. Jr. Rapp, *Georgian Christianity, The Blackwell Companion to Eastern Christianity*, Malden, 2010, str. 137–155. Od 1817. mitropolit, episkop, ili egzarh, zadužen za Crkvu u Gruziji, bio je etnički Rus, bez poznavanja gruzijskoga jezika i kulture.

⁷⁴ *Церковныя Вѣдомости: Издаваемые при Святѣйшемъ Правительствующемъ Синодѣ*, XX, br. 8, Petrograd, 1907, str. 248. O eventualnome izdvajanju Gruzijske iz sastava Ruske crkve se diskutovalo 13. decembra 1906. tokom priprema Pomjesnoga sabora Ruske crkve. U sesiji su učestvovali neki od poznatijih ruskih bogoslova. Opcija autokefalije za Gruzijску crkvu je odbačena. Preovladali su stavovi da je, za crkvenu nezavisnost, uz давност običaja, potrebna i/ili nacionalno-državna nezavisnost. U zaključnoj analizi se pominje i nesporna autokefalija Crnogorske crkve: „I sada, u stvarnosti, vidimo da kao rezultat nacionalne i političke izdvojenosti trenutno žive u unutrašnjoj zajednici i jedinstvu sa svojom majkom (tj. Carigradskom) crkvom sljedeće autokefalne ili samoupravne crkve: Ruska, Karlovačka, Crnogorska, Crkva Kraljevine Grčke, Sibirjska, Bukovinsko-Dalmatinska, Crkva Kraljevine Srbije, Crkva Rumunska”.

gruzijske države, Gruzijaska crkva je izložena progonu.⁷⁵ Ipak, pod snažnim uticajem Staljina, nezavisnost Gruzijske crkve je u specifičnim vojno-političkim okolnostima oktobra 1943. priznala Ruska crkva.⁷⁶ Svejedno, Gruzijaska crkva nije imala vaseljensku potvrdu autokefalije.

Iako je 25. januara 1990. Gruzija *de iure* još dio SSSR-a – državna nezavisnost je zvanično objavljena 9. aprila 1991. – Vaseljenska patrijaršija je tamošnjoj Crkvi dodijelila tomos o autokefaliji. Vaseljenska patrijaršija u tomosu o autokefaliji Gruzijske crkve se osvrće na istorijsku podlogu, kako navode, „Sveta i Pravoslavna Crkva, koja postoji na blagoslovenoj zemlji Kavkaza, sada unutar granica Republike Gruzije“.

„Prosvijetljeni Svetim Duhom“, navodi se u tomosu, „odlukom Sinoda mi priznajemo Svetu Crkvu Gruzije sa istom strukturom i organizacijom kao što je bila od davnina, o čemu svjedoči Valsamon, pišući: ‘...kaže se da je za vrijeme Njegove Svetosti patrijarha božanskoga grada Velike Antiohije, gospodina Petra, donijeta sinodalna odluka o slobodi i autokefaliji Crkve Iverijske’ (Γ. Α. Πάλλη, Μ. Πότλη, ‘Σύνταγμα των θείων και ιερών κανόνων’, Αθ, 1852, τομ. Β, σελ. 172)“.⁷⁷

⁷⁵ T. Grdzeldze, *n.d.*, str. 274.

⁷⁶ „Возобновление молитвенно-канонического общения между двумя Православными Церквями — Грузинской и Русской“, *Журнал Московской Патриархии*, br. 3, Moskva, 1944, str. 7.

⁷⁷ D. Chikvaidze, *n.d.* Uporedi sa faksimilom tomosa za Gruzijску crkvu, link:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/0b/%E1%B2%90%E1%83%95%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%99%E1%83%94%E1%83%A4%E1%83%90%E1%83%9A%E1%83%98%E1%83%98%E1%83%A1_%E1%83%90%E1%83%A6%E1%83%98%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98%E1%83%A1_%E1%83%A2%E1%83%9D%E1%83%9B%E1%83%9D%E1%83%A1%E1%83%98.jpg

Dakle, samo pretpostavka, objavljena u nomokanonu „Σύνταγμα“, dovoljna je Vaseljenskoj patrijaršiji da u tomosu nađe za shodno da obrazloži istorijsku utemeljenost konkretno gruzijske autokefalije. No, istorijski aspekt, iako značajan, naravno nije i jedini uslov za savremeno dobijanje vaseljenskoga tomosa o autokefaliji.⁷⁸

⁷⁸ „Vaseljenski patrijarh Vartolomej: Nisam ‘istočni papa’“, *Politika*, br. 37814, Beograd, 2019, str. 8. Vaseljenska patrijaršija, saopštio je Vartolomej, ne interveniše niti relativizuje granice jurisdikcije ili pitanja iz unutrašnjega života neke postojeće autokefalne crkve, uključujući i Srpsku crkvu, ali, izuzeći su: a) ukoliko postoji odnosni zahtjev, i b) veća crkvena potreba. U odgovoru o osnovanosti dodjeljivanja tomosa o autokefaliji Pravoslavnoj crkvi Ukrajine (Kijevskoj mitropoliji, do 1686. pod jurisdikcijom Vaseljenske patrijaršije), naglasio je i istorijski aspekt: „...ne postoji neki kanonski tekst, tj. neki patrijarski tomos ili patrijarski i sinodski akt kojim se [1686. godine] Kijevska mitropolija ustupa Moskovskoj patrijaršiji“.